

Gyűjtő: ZAMÁKAI HONISMÉRLETI SZAKKÖR
Gyűjtés 10875: 1988.

TART.: VÉPI GYEMEKÁLLÉKOR ÉS AZ IFJÚSÁG TÁRSASÁGÁÉNA
ZAMÁKONIAI RÉGEN

31 lap

FOLDRAZAI MUTATÓ: ZAMÁKAI

SAK MUTATÓ:

XVII
XXV

LECTA'OLAS:

NÉPI GYERMEKJÁTÉKOK ÉS AZ IFJÚSÁG TÁRSASÁGÁÉLETE

ZAMÁRDIBAN RÉGEN

KÉSZÍTETTE:

A ZAMÁRDI ÁLTALÁNOS ISKOLA HONISMERETI SZAKKÖRE

1988.

Bevezető

Sokszor hallani, hogy a mai gyerekek nem tudnak mit kezdeni szabad idejükkel, nem úgy, mint régen nagypapáik, nagymamáik. A tévé, rádió, magnó, videó ellenére is elhangzik: Unatkozom!

Kevesebb vagy több ma a gyerekek szabad ideje? Nem érdemes ezen vitatkozni. Gyűjtött anyagunkból arra lehet következtetni, hogy 50-60 évvel ezelőtt nem unatkoztak a gyerekek. Nem volt jellemző a "magányos" szórakozás, időtöltés, anélkül inkább a csoportos játék. Közhely, de igaz: közösségekben jobban formálódik a személyiség. Nagymamáink, nagypapáink ma is szívesen emlegetik gyermekkori, ifjúkori együttéléteiket, vidám játékaikat, szórakozásaikat.

Ma még le tudjuk - és úgy érezzük: le kell - jegyezni a kedves mondókákat, a régi játékokat.

Leírjuk és megtanuljuk, hogy mi se unatkozzunk, s hogy továbbadhatunk belőlük a mi gyermekeinknek, unokáinknak...

A dolgozat "A népi gyermekjátékok és az ifjúság társasélete" című témakör gyűjtéséhez kiadott kérdőív alapján készült.

/Kecskemét, 1985./

A római számokkal jelölt fejezeteken belül nem bontottuk meg arab számokkal az egységet. A kérdésekre adott válaszok a megadott sorrendben követik egymást. Néhol átfedések, azonosságok tapasztalhatók, bár ezeket igyekeztünk kiküszöbölni.

Második éve működő szakkörünk 10 hónapos gyűjtőmunkájának termését adjuk közre.

I. A legkisebbek játéka

Általában a nagyobb testvérnek kellett a kicsit ringatnia a bölcsőben, teknőben. Szépe Mónika nagypapája, mikor gyerekként vigyázott a húgára, annyira ringatta a teknő-bölcsőt, hogy abból kirepült a kislány. Ugyancsak ő mesélte, hogy egy másik alkalommal ki kellett mennie fáért, és arra az időre őrizetlenül hagyta a bölcsőt. "Elővigyázatosságból" azonban a nagyágyra tette, ahonnan hamarosan leesett a földre. Amikor visszajött a fával a házba, megrémült a látványtól: a földön a felborult teknő, alatta pedig - szerencsére épségben - síró húga.

A szülők, nagyszülők, idősebb testvérek különféle mondókákkal, versikékkel kötötték le a kisgyerekek figyelmét. Még ma is szívesen emlékeznek vissza a régi altatókra:

"Csicsija, babája, esti csillag ragyog;
Aludjál, álmodjál, én is álmos vagyok.
Aludjál, álmodjál, szép fehér kötőbe,
Ki lakik szoknyába, arany cipellőbe.
Tündér öltöztessen, angyal simogasson,
Liliom öleljen, csillag csókolgasson."

" Alszik a baba, zárva ajaka,
édes álom száll a szempilláira.
Aludj baba, aludjál, angyalokkal álmodjál!
Nézd az arcát is, miről álmodik,
a kis angyalokkal most játszadozik.
Aludj, baba, aludjál, angyalokkal álmodjál!"

Tenyeresdi:

"Csön, csön, gyűrű, aranygyűrű,
kinél van az aranygyűrű...
Itt csörög, itt pörög, itt add ki!"

Csipkedő:

"Csip, csip, csóka, vak varjúcska,
Jó volt-e a kisfiúcska?
Ha jó volt a kisfiúcska,
ne csípd meg őt, vak varjúcska!"

Leültető:

"Ég a gyertya, ég,
El ne aludjék,
Egy kis dombra lecsücsülni, csücs!"

Hintáztató:

"Hinta, palinta, Fehérvári Katica,
ki ne törjön a lába, mint a bíró botja!"

A következő mondókákat már nem az idősebbektől hallgatták a kicsik, hanem ők maguk mondták:

Naphívogató:

"Süss föl nap, fényes nap,
kertek alatt a kislibák megfagynak!"

Gólyára:

Körben állnak a gyerekek, egy középben, az a gólya,
egy kívül, az kérdezi:

- Hosszú lábú gólya néni, mit akarsz ma vacsorázni?
- Békahús lesz, brekeke!
- Ugye, milyen jó lenne? Itt a tó, tessék hát, fogj ma-
gának egy békát!

Körbefutnak, akit előbb megfognak, az a béka.

Katicaröppentő:

" Katicabogár, repülj el, repülj el!
Merre visznek férjhez?"

Libára:

"- Gyertek haza, kislibáim!
- Nem megyünk!
- Mitől féltek?
- Farkastól.
- Hol lakik?
- Erdőben.
- Mit eszik?
- Kosfejet.
- Mit iszik?
- Bikavért.
- Mibe mosakodik?
- Aranyteknőbe.
- Mibe törülközik?
- Aranykendőbe.
- Gyertek haza, kisludaim!"

Kányára:

" Haj, haj, kánya, véres a lába,
zsidó gyerek elvágta,
Magyar gyerek gyógyítja."
" Csipi, csipi, kánya, véres a lába,
a rossz gyerek megdobta,
a jó gyerek gyógyítja."

Számolásdi:

" Egy, kettő, három, négy, kopasz barát, hová mész?
Szórt szedegetni.
Minek az a szőr?
Szitát kötögetni.
Minek az a szita?"

Korpát megszitálni.
 Minek az a korpa?
 Disznónak kell adni.
 Minek az a disznó?
 Háját ki kell venni.
 Minek az a hája?
 Kocsira kell tenni.
 Minek az a kocsi?
 Vásárra kell menni.
 Minek az a vásár?
 Szép ruhát kell venni.
 Minek az a szép ruha?
 Templomba kell menni."

Kiszámolók:

" Egyedem, begyedem, cukra bé,
 ábel, fábel, dominé, hókusz, pókusz, pampalékusz,
 eje, veje, bummm!"

" Egyedem, begyedem, tengertáne,
 Hajdú sógor, mit kívánsz?
 Nem kívánok egyebet, csak egy karé kenyeret.
 Inc, princ, te vagy kint, te vagy a fogó!"

" Verebek voltunk, földre szálltunk,
 szőlőszemet csipegettünk.
 Inc, princ, te vagy kint, te vagy a fogó!"

Másik változatuk:

" Egyedem, begyedem, tengertánc,
 Hajdú sógor, mit kívánsz?
 Nem kívánok egyebet, csak egy darab kenyeret.
 Inc, princ, te vagy kint."

" Madarak voltunk, földre szálltunk,
búzaszemét szedegettünk.
Hányat mondasz te meg te?"

" Tik-tekerítő, arany-gombolító.
Mit főztél, Jankó?
Kukoricagombócot, de te abból nem eszel,
míg menyasszony nem leszel."

Körben álltak a gyerekek, egyikük a kör közepén, és kiszámolt a többire. Akire az utolsó szótag került, az állt be helyette.

A gyerekek régen is csúfolták egymást, főleg rossz tulajdonságaik miatt. Legnehezebben az árulkodást viselték el; Júdással való párhuzamba állítása ma is él, annak ellenére, hogy sokan nem is tudják, ki volt az.

" Árulkodó Júdás, nem kapsz, piros tojást.
Visszaviszi nyuszika, fótos gatyát hoz vissza."

Az április 1-jén szokásos beugratás is régi múltra tekint vissza. Zamárdiban ezen a napon az elsős gyerekeket a nagyobbak fejszemagért küldték a boltba. Ha sikerült a tréfa, a becsapott kicsit április bolondjának, május szamarának csúfolták.

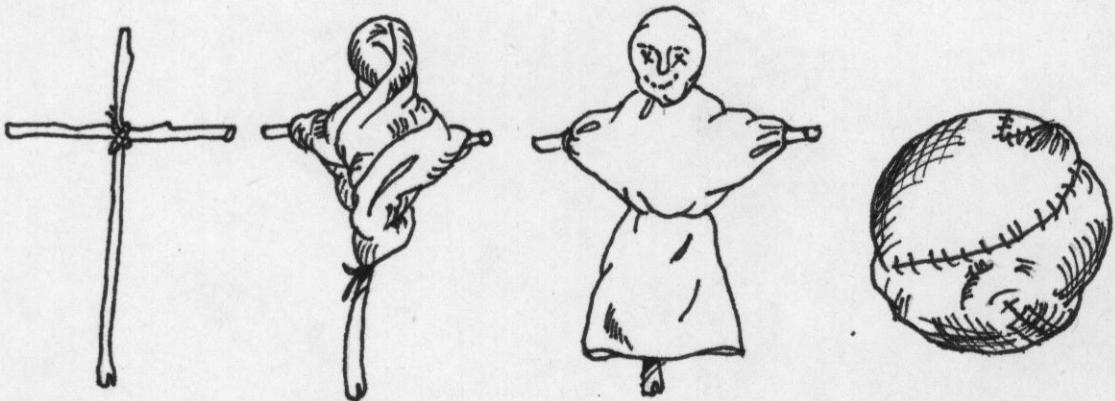
Szüleink, nagyszüleink nem boltban vásárolt játékokkal játszottak. De a házilag készült babának, labdának legalább úgy tudtak örülni - ha nem jobban -, mint a mai gyerekek a gyári termékeknek.

Szépe Mónika nagyapjának a nagybácsi kis hegedűt csinált. Felhasított egy cirokszálát; ebből lett a két kis húr, melyeket fapálcikákkal feszített ki. A kis vonó is cirokból készült.

A napjainkban boltban kapható, papírból kivágható úgy nevezett öltöztető baba régebben a nagymamák, anyukák, nővérek keze alól került ki. Teljes alakos babát rajzoltak; kifestették, majd kivágták. /Ezt később sablonként újabb baba rajzolásához fel tudták használni./ Gazdag ruhatárat rajzoltak, vágta ki, melyet a nagyobbacska lányok is bővítettek. Ízlésfejlesztő szerepe vetekedett a mai Barbie - babakéjával - mindenestre olcsóbb volt.

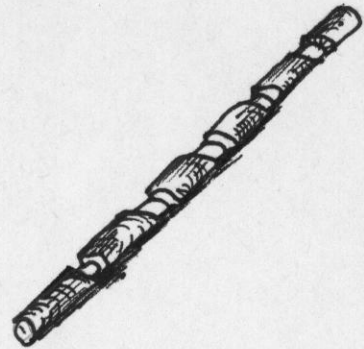
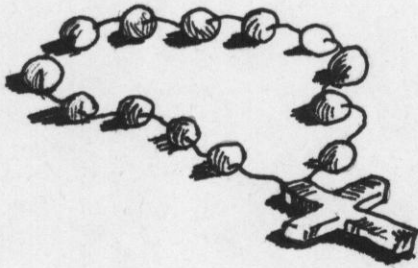
Rongybabát a következőképpen készítették: két kis fadarabot kereszt alakban összekötöztek; ezt ronggyal körbete-
kerték. A fejet is rongyból alakították ki; pamutszállal varrtak rá szemet, szemöldököt, orrot, száját.

Maradék anyagokból ruhát, sapkát készítették a babának. Labdát ugyancsak rongyból - valamint kócból - varrtak.

Ma már alig találunk házilag készült játékokat, ajándékokat a kisgyerekek polcain. Régebben az arány fordított volt; néha kaptak csak pénzért vásárolható ajándékokat. A fiúknak karácsonyra a szülők szájzuzsikát vettek, a lányoknak meséskönyvet. Húsvétkor a keresztszülők is adtak ajándékot, leginkább csokoládét. A zamárdiak Andocsra jártak búcsúba. /Áldozócsütörtökön, pünkösöd előtt tíz nappal./ Onnan mindig hoztak búcsúfiát a gyerekeknek: Bábolvasót, bábhuszárt, mézeskalácsot, szentképet.

De ha csak úgynevezett "cifrabotot" kaptak, annak is örültek. Ezt út közben készítették a búcsúsok mogyorófaágból, melyet az Andocs - Pusztaszemes között félúton lévő Madarászi-erdőben vágtak. A mogyoróág barna bőrét körbefutó hullámvonal mentén körülbelül egy centiméter szélességben kivágták, és belevésték a megajándékozandó gyerek nevét. Ezt kisfiúk, kislányok egyaránt kapták.

Ami egyéb játékszereiket illeti, régen is - miként ma - a baba a kislányok tulajdona volt.

A már járni tudó gyerekek kimehettek játszani a nagyobbak közé az utcára. Általában testvérek, hasonló korú szomszéd gyerekek alkottak játszó közösséget. A kicsik leggyorsabb kinti játéka a madzagra kötött rossz lábas volt, melyet maguk után húztak a porban. Ezzel egyedül is el tudtak szórakozni a ház előtt, de a nagyobbak társaságában messzebbre is mehettek. Ez a falu végét és a templom körüli helyet jelentette elsősorban. Játshattak a vasúton is, mert ritkán járt a vonat.

Ha lányok voltak együtt, rendszerint babáztak, rongylabdával labdáztak. Általában a lányok és fiúk együtt játszottak, nem különültek el. Legkedvesebb közös játékuk a főzőcskézés volt, melynek "eredményét" el is fogyasztották. /Morzsolt kenyeret, cukrot és diót kevertek össze./

A számokat ismerő gyerekek szívesen játszottak boltost: papírra filléreket rajzoltak - sablon alapján satíroztak-, kivágták, és azokkal fizettek az "árucikkekért".

Régen a gyerekek sokkal többet játszottak, tartózkodtak szabad levegőn, mint manapság. Így közelebbi kapcsolatba kerültek a természet jelenségeivel, növényekkel és állatokkal. Gyűjtötték a különféle magvakat...

A barackmagot feltörték, és a belsejét megették. A lányok mezei virágokat szedtek, melyekből néha koszorút fontak. A fiúk kedvelt szórakozása volt az ürgeöntés; az így fogott ürge lábára madzagot kötöttek. A szarvasbogarat cérnával fogták be.

A gyerekek játékaiban meghatározó szerepet játszott az évszakok váltakozása, pontosabban annak függvényében az időjárás.

Nyáron a Balatonban fürödtek; igen gyakran a kellemest összekapcsolva a hasznossal. Sokan a tóparton legeltették a kislibákat, és azokkal együtt fürödtek a vízben. A talált kagylókból nyakláncot fűztek.

Télen - gyakrabban esett hó, mint napjainkban - szánkóztak. A szánkó házilag készült deszkából; általában a nagypapa keze alól került ki. A befagyott Balatonon csúszkáltak a gyerekek.

Tavasztól őszig - ha az idő engedte - szívesen és ügyesen másztak fára.

A kisgyerekek - bár bőven maradt idejük játéokra - többet segítettek a házi munkálatokban, mint mai unokáik. A kukoricamorzsolást a nagypapával együtt végezték. S hogy ne legyen egyhangú, unalmas, közben játszottak is. A csutákból "hidast" készítettek: két csutát tettek egymás mellé párhuzamosan, rájuk keresztbe másik kettőt, azokra keresztbe újabb csutákat. Az építmény körülbelül 30-40 cm magasra emelkedett. Kukoricát szórtak alá, azok voltak a malacok.

A gyerekek a fahordásban, fűtésben is segítettek. Óvodahíján a szülők magukkal vitték őket a mezőre. Ott a porban játszottak a kicsik. Ha megéheztek, megszomjaztak, kenyeret és vizet kaptak. A nagyobb gyerekek karóból, ruhából sátrat készítettek. A kicsik a nagy meleg elől alábújtak.

Téli estéken a rokonok, szomszédok összejártak. Amíg az asszonyok fontak, a férfiak beszélgettek, borozgattak, kártyáztak, a gyerekek játszadoztak.

A templomba már az egyéves gyerekeket elvitték, hogy szokjanak hozzá.

II. A 6-12 évesek közössége

Az iskolások nyolc órakor kettesével sorakozva a templomba mentek, és imádkoztak. A tanítást is imával kezdték:

" Jöjj el, szentlélek Isten,
világosítsd meg elménket,
hogy munkánkat a Te
dicsőségedre végezhessek! Ámen.

A tanórák 50 percesek voltak; az 1. és 2. osztályt egy tanító oktatta, és a 3., 4., 5., 6. osztályosoknak is egy tanító jutott.

A nebulók 12 órakor hazamentek ebédelni, és 1 órára visszajöttek. Az utcán is illedelmesen kellett viselkedniük. A kettes sor hazafelé menet is megmaradt, annak ellenére, hogy a tanító csak a kapuig kísérte őket. Útközben egyszerre, hangosan köszöntek a járókelőknek.

A délutáni tanítás 3 órakor fejeződött be. Csütörtökön csak az ismétlősök jártak iskolába, délelőtt. Ilyenkor a 6. osztálynak szünet volt, és persze vasárnap is.

Az óráközi szünetekben, valamint tanítás előtt és után a lányok sétáltak, káncáltak. Ez a sánta-iskolához hasonló játék. A földre négyzettrácsot rajzoltak.

A játékosok egyenként cserépdarabot dobtak a kockákba. Ha valaki vonalra dobta, kiesett a játékból, s jött a következő. Az nyert, aki minden kockába eljutott féllábon.

Kedvelt játékuk volt a fogócskázás is. Tilos volt a pecskázás, vagyis a pénzzel való játék.

Az iskolának nem voltak játékszerei. Új játékokat sem tanultak ott, csak az ismerteket játszották.

A pap vallásos szerepeket játszatott a gyerekekkel, például a betlehemezést. A tanítók különféle alkalmakra színdarabokat tanítottak be diákjaiknak. Sportversenyekben is részt vettek, futballban és atlétikában.

Zamárdiban a húszas években a "Háztartási ismeretek" nevű tantárgy biztosította a fiúk és lányok gyakorlati képzését. A lányok hímezték, és még a kosárfonás, szakajtókészítés mesterségét is elsajátították. A gyerekek a mezőgazdasági munkákkal is megismerkedtek: fát oltottak, szemezték, szőlőt szüreteltek.

Mint korábban említettük, régen a gyerekeknek sokat kellett otthon segíteniük. /Valóban hasznosítani tudták az iskolában kapott háztartási ismereteket./ Szabadidejükben azonban szívesen találkoztak az utcán, és különféle szabadtéri játékokat játszottak. Az alsó és felső osztályosok általában elkülönültek, és az idősebbek - akárcsak ma - gyakran csúfolták a kicsiket.

A lányok kedvelt körjátéka volt a "Hogy a túró?..." kezdetű. Körbe kell állni egy fához. Egy kislány a "túró", egy pedig középen áll és kérdezi:

- Hogy a túró, komámasszony?
- Három lépés, hat futás, kilenc kenyérdagasztás, de te abból nem eszel, míg halálra nem betegszel.
- Hányat fussunk, komámasszony?
- Négyet - feleli a másik.

Körbefutnak, s aki előbb visszaér, azé a túró.

A következő körjátékot fiúk és lányok együtt játszották.

A gyerekek kört alkotnak, középen egy fiú vagy lány áll, a körön kívül pedig egy ellenkező nemű játékos.

A középen álló mondja:

- Felsütött a holdvilág, elmehetsz már, gyöngyvirág.
Elmehetsz már messzi utadra, nem vágyom a csókodra. A kapumba jér vissza, jeggyűrűmet add vissza!
- Jeggyűrűdet vissza nem adom, inkább a sárba beletaposom.

A következő játékot is fiúk - lányok vegyesen játszották. Egy fehér kendővel felkötik az egyik kislánynak az állát, mintha fájna a foga. Egy fiú a komája. Elé megy nagy szomorúan:

- Édes, kedves komámasszony, mi találta, hogy így fel van kötve a kegyelmed álla?
 - A "fogfájós" legyint egyet:
 - Jaj, édes komámuram, borzasztóan fáj a fogam a cukortól.
 - A fiú biztatja:
 - Ne jajgasson, komámasszony, egy rossz fogért, mert a borbély kihúzza azt egy garasért.
- Átölelik egymást: - Heje, huja, fagaras, nem kár érte egy garas, komámasszony!

Az együtt játszó gyerekek csoportját nem hívták sem bandának, sem csoportnak vagy másnak. A szülők nem szóltak bele, hogy gyerekeik kikkel barátkoznak.

Az iskolás fiúk és lányok már ügyeskedtek saját részükre játékszereket. Rongyból babát és labdát varrtak, a fiúk fából kardot, kést faragtak. Készítettek maguknak élre faragott korcsolyát is, ami alá vastagabb drótot húztak. Egy bot végébe szeget vertek; így segítették előrehaladásukat a jégen.

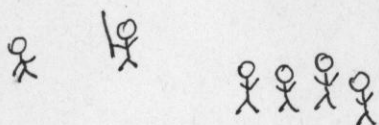

Már szó volt arról, hogy a gyerekek az utcán töltötték szabadidejük nagy részét, ha az időjárás engedte. Gyakran felkeresték a falutól távolabbi helyeket is játszásra. Elmentek a Szamárkőhöz, Diászóba, erdőbe. Az iskolával is ezeket a kirándulóhelyeket látogatták madarak és fák napján vagy a hősök napján. Az erdőben sátrakat építettek gallyakból, a kertek végében pedig kisebb bújóhelyeket.

Előfordult, hogy játék közben más kertjéből gyümölcsöt szedtek, de ritkán, mert a lopást bűnnek tartották.

A lányok különböző körjátékokat, labdajátékokat játszottak. Szívesen bújócskáztak, fogócskáztak. Kedvelt szórakozásuk volt a métázás. Legtöbbször a templom mögött, a Fő utcán játszották, fiúkkal közösen.

A játékosok két csapatra oszlottak. Az egyikben volt egy labdaadogató, közelében állt az úgynevezett "ütő", kezében bottal. A feldobott labdát el kellett ütnie a másik csapat felé. A labda felütésekor az indító csapat tagjai az ütő és a dobó kivételével az ellenéggés csapat felé rohantak, egy kijelölt célhoz. /Ezt úgy jelölték ki, hogy az ütő a játék megkezdése előtt eldobta az ütőfát, s ahol az leesett, lett a cél./ Az ellenség a megszerzett labdával igyekezett megdobni a futó játkosokat. Ha eltaláltak egyet, a két csapat helyet cserélt, ha nem, folytatódott a játék. Végeredmény nem volt, mert ezt a játékot addig játszották, amíg meg nem unták, vagy be nem kellett menniük.

Kedvelt szórakozásuk volt a gombozás is. Egy 8-10 cm átmérőjű lukat vájtak a földbe. A játékosok a földön pükkölték a gombot. Mindenki annyi gombbal játszott, amennyivel akart, illetve tudott. Akinek a gombja a lukhoz legközelebb esett /vagy belepottyant/, az kezdett először pükkölni. Ha beletalált, a többi játékos messzebb került gombjait is belelőhette. Ezeket a gombokat elnyerte, az övéi lettek. Volt olyan gombozó, aki gomb nélkül ment haza. Krizsán Mariska néni egyszer így játszotta el az édesapja télikabátjáról sutttyomban levágott gombokat.

Vasárnap is, hétköznap is harangszókor - 7 órakor - kellett hazamenniük a gyerekeknek. A játékot - a szülők szempontjából fontossági sorrendben - mindig megelőzte a ház körüli munkákba való besegítés. Vizet húztak, fát hordtak, söpörtek, kukoricát morzsolnak, állatokat etettek és őriztek. Ez utóbbira főként tanítási szünetben, nyáron került sor. Egyébként a vakációban nagyjából azokat a munkákat kellett elvégezniük, amelyeket tanév közben, csak többet. A lányok gyakrabban kuktáskodtak a konyhában. Ahol több gyerek - és főleg kicsi - volt a családban, a nagyobbaknak sokat kellett segíteniük - évszaktól függetlenül. Kertész Ferencné így emlékezik vissza iskolás éveire:

" Bizony nehéz volt: tanulni is, segíteni is, játszani is. A sorrend is így alakult... Emlékszem, amikor az egyik testvérem januárban született, és mentem vóna minél előbb szánkózni, de édesanyám rám parancsolt, ringassam el azt a gyereket, ne ríjon. Amikor behunyta a szemét az öcsém, elaludt, futóra mentem a faluvég felé, le az újsornak. Egészen sötétedésig szánkóztunk, de azért, amikor harangoztak, haza kellett menni. Olyan szigorúság volt akkor, hogy 7 órakor be kellett menni...

Nem túl sok időm jutott játéokra, segítettem sokat. Hozzászoktattak otthon a munkához - legidősebb voltam -, korán meg kellett tanulnom a kisebbeket fürösztetni, vasalni, takarítani. Sokszor szombat este lo órákor kerültem ágyba..."

Bár az iskolában tantárgy volt a háztartási ismeretek elsajátítása, legtöbbit mégis otthon tanultak a gyerekek. A lányok az édesanyjuktól főzni, varrni, a fiúk az édesapjuktól, nagyapjuktól állatot gondozni. Az illemre is ők figyelmeztették a gyerekeket, bár az akkori falusi etikett szabályai különböztek a várositól és a maitól. Szófogadóbbak, tisztelettudóbbak voltak a fiúk és lányok, mert a "Tízparancsolat", a "Tiszteld apádat és anyádat..." szellemében nevelődtek.

Abban az időben - nem lévén televízió és rádió - a téli időszak szabad óráit társasjátékokkal, babázással, olvasással múltatták. Sok tréfás beugratót ismertek és alkalmaztak; például: Melyik szent megy fejjele a templomba?
/templomkulcs/

Ha volt hó és /vagy jég, szántóktak, hógolyóztak, csúszkáltak, korcsolyáztak.

A lányok iskoláskorukban tanultak fonni, de önállóan még akkor nem - igen végezték, csak ritkán és segítséggel. A rokka mellé álltak, és úgy figyelték, lesték az idősebbek mozdulatait. Hímezni, varrni az anyukáktól, nagymamáktól tanultak.

Zsebkendőket, kisebb terítőket, nagyobb gyakorlat után falvédőket hímeztek.

A nagyobb iskolásfiúk nem járhattak fonóba.

Az iskolás gyerekek nem mehettek bálba, csak lakodalomba. Ismétlős korukban /12 év felett/ már járhattak bálba is, de csak kísérettel.

III. Az iskolából kikerültek időtöltése

Az iskolából kikerült fiúknak, lányoknak általában nehezebb és több munkát kellett végezniük, mint korábban. Nyáron ebédet hordtak az aratóknak, cséplőknek. A lányok libát őriztek, a fiúk - ha nem hajtott ki a tehenes - szarvasmarhát legeltettek. Az állatvezetés is inkább a fiúk feladata volt. /Ekézéskor például./ Ők már fát is vágtak az apjukkal. A földes-padlós lakás felsikálása a lányok feladata volt, az utcatakarítást nemre való tekintet nélkül végezték. Télen a szecskevágás is a nagyobb fiúk és lányok teendői közé tartozott. Tavasszal, nyáron csalánt /itt csollánynak ejtik/ kellett szedniük a libáknak, kacsáknak. "Menj, szedj egy kis zöldet!" - így küldték őket.

Játékra, szórakozásra vasárnap több idő jutott. Este 8 órára haza kellett menniük; ezt tartották is, főként a lányok, mert azokkal szemben szigorúbbak voltak a szülők. Zamárdiban a lányokat nem-igen engedték el cselédeskedni más városokba; féltették a rájuk leselkedő veszélyektől.

A 12-16 évesek korcsoportjába tartozó barátok között legfőljebb 1-2 év különbség volt. Ha keresték egymás társaságát, inkább a valamivel idősebbekhez húztak, mint a náluk fiatalabbakhoz. /Ez ma is így van./ Idősebb pártfogóról nem tudnak.

Vasárnap délután általában külön csoportokban sétálgattak a fiúk és a lányok. Négyen-öten verődtek össze, de előfordult, hogy 8-10 fiú vagy lány alkotott egy csoportot. Kedvelt helyük volt az állomás környéke, a Balaton száloda melletti rész. Nyáron kihallatszott az épületből a zene; séta közben azt hallgatták, vagy beszélgettek a fiatalok. Abban az időben a kocsmázás nem volt szokásban.

Fenntartott fonó nem volt a községben. Egy-két háznál, ahol nagy volt a szoba, összegyűltek fonna az asszonyok, lányok, a már az iskolából kikerültek is. Ez a munka ősztől tavaszig tartott, pontosabban kukoricaszedés utántól húsvétig. Tiltott napoknak a karácsonyi ünnepek, vízkereszt és más egyházi ünnepek számítottak. Egyébként a fonási időszakban szombaton és vasárnap szünetelt a munka. /A pénteki fonás után a kamrába vitték a rokkát, hogy hét végén ne "ékeskedjen" ott, meg ne legyen útban a szombaton szokásos nagytakarításkor./ A többi napon is csak esténként, vacsora után fontak. /A vacsora ideje 6 óra körül volt. A legtöbb helyen főtt vacsorát fogyasztottak, mert délben inkább hideget ettek./ Olajos mécs világánál dolgoztak, hogy spóroljanak a petróleummal.

A fonóba csak 18 éves koruktól jártak a fiúk. A fiatalabb lányok -12 - 16 évesek - természetesen örültek a társaságuknak. Nem voltak külön lány- vagy fiú játékok a fonóban. Egymást ugratták, tréfálkoztak kölcsönösen. Mindig akadt mesélő kedvű fiatal, aki szórakoztatta a többi. A vendégek kínálására csak akkor került sor, ha végeztek az aznapra szánt fonnivalóval. Ilyenkor bor, sütemény került az asztalra. A tészta leginkább forgács fánk, kelt fánk vagy toló fánk volt.

A fonóban minden este táncoltak. Hogy hely legyen a táncra, félrerakták a rokkákat. Szájharmonikával, esetleg fésűre tett selyempapírral muzsikáltak. Egy-kettőnek akadt harmonikája, amely a mai tangóharmonikánál kisebb volt, de azért jól szólt. Az volt a lényeg, hogy valamilyen zene legyen; arra táncoltak a fiatalok. Prigli Mariska néni szép emlékei közé tartozik a "Ritka búza, ritka árpa..." kezdetű nótára járt tánc.

A fiatalok tollfosztáskor, kukoricafosztáskor, napraforgó-vetéskor voltak együtt. Ha lányos háznál végezték ezeket a munkákat, s a lánynak udvarolt már valaki, akkor még föl is zsákolták a terményt a padlásra vagy a góréba. Ha nem fért be a pajtába a kukorica, az udvaron ülték körül a kukoricahalmot, s úgy fosztották. Közben beszélgettek, viccelődtek, daloltak. A munka végeztével táncoltak, a gazda musttal, borral kínálta őket.

Táncolni otthon tanultak, főként idősebb testvértől. Ahol nem volt, ott az anya vagy az apa tanította a bálba járó fiát, lányát a táncra. Nagyobb konyhákban gyűltek össze farsang idején szombat és vasárnap délután a fiatalok. Az esti harangszóig táncolhattak.

A bálba járás szokásait, "szabályait" így eleveníti fel Prigli Gyuláné: "Mikor valaki kimúlt az iskolából, elmentett az édesanyja kíséretében búcsúkor, farsangkor és húshagyó kedden abbálba... /Húshagyó kedden éjjélkor harangoztak, hogy vége a farsangnak, bejött a böjt, és akkor azonnal abba kellett hagyni a zenét, mert a böjtben tilos volt a zene és a tánc./ Éjjélnél tovább egyébként sem maradhatott a lány a bálban, még ha az anyja kísérte is. A bálban körben ültek a fal mellett a szülők, mellettük a lányok. A fiúk másik oldalon vagy az egyik sarokban gyülekeztek, és onnan szemelték ki, melyik lányt hívják el táncolni.

A fiú odament a lány anyja elé, és meghajolva kérdezte: "Szabad?" Ha azt mondták, igen, akkor vihette a lányt táncba. Mikor vége volt a táncnak, azonnal vissza kellett kísérenie a lányt, megköszönte a táncot, és elment. Ha a lánynak udvarolt a fiú, olyan, akit a szülők is elfogadtak, tánc után ott maradhatott beszélgetni a következő táncig. Az a lány, aki kicsit nehézkesen, után táncolt, elüldögélhetett éjjelig is úgy, hogy nem kérte fel senki. De volt olyan is, hogy csúnyább fiú felkért egy helyes, jó táncos lányt, és az nem ment el vele, mert mással akart táncolni. Akkor összebeszéltek a fiúk, egyikük felkérte a lányt, az ajtóig táncoltatta, és ott ki az ajtón...
 Úgy, hogy máskor ne válogasson.

A bálakat a kultúrházban tartották. A hosszú teremben egymás után, körben táncoltak, nem összevissza. Főleg a keringő, a fox és a tangó táncolása volt nagyon szép..."

A sokgyerekes szegényebb családból a lányok cselédnek szegődtek. Orvoshoz, jegyzőhöz, patikushoz, nyáron módosabb családokhoz. Leginkább gyereket kellett pesztrálniuk, de a ház körüli munkákból is kivették részüket. Ugyancsak nyáron juthattak munkához a lányok a Zamárdi és Zamárdi-felső között álló hatalmas épületben, mely ma a Fővárosi Tanács nevelőotthona, abban az időben pedig tanárok üdülőjéül szolgált. Idényjelleggel takaríthattak, moshattak sok-száz gyerek után a fürdőtelep három nagy gyereküdülőjében. Főként a legényeknek adott jó kereseti lehetőséget a tihanyi apátság birtoka. Nem csak a szőlőbe jártak dolgozni, hanem arattak és mindenféle más munkát is vállaltak. A messze lakók havonta egyszer mehettek haza. A fizetséget pénzben és terményben kapták.

/Már 8-10 éves gyerekek elmentek az aratóknak vizet hordani, kötelet teríteni, amiért úgynevezett félbért kaptak./ A fiatalok - fiúk, lányok egyformán - a szülőknek adták keresetüket, amiből vasárnap néhány fillért kaptak. Zamárdiban is voltak olyanok, akik magasabb iskolába kerültek. Lakott a községben egy tanárnő, akinél magánúton el lehetett végezni a 4 polgárit. Elsősorban a jobbmódúak gyerekei tanultak tovább, mert meg tudták fizetni az azzal járó költségeket. De továbbtanultak azok a nagyon jó képességű szegények, akik tandíjmentességet élveztek kiváló tanulmányi eredményeik folytán.

Régen általános volt a "Dicsértessék a Jézus Krisztus!" köszönés. Később felváltotta a "Jó napot kívánok", "Kezét csókolom" /kezicsókolom/, "Szervusz".

A nagyobbacska lányokat /12-16 éveseket/ - ha a telepre, a vasúton túlra vitték a tejet - fiúk is kísérhették. A kapuban beszélgethettek, de harangszókor villámgyorsan elköszöntek egymástól, mert annál tovább nem szabadott kint lenniük.

Ha jó idő volt, estefelé kiültek a ház elé a kispadra - mint az idősebbek -, és ott beszélgettek.

Vasárnap kora délután litániára mentek - a mise, - litániahallgatás kötelező volt -, amely 3 óra körül fejeződött be. Otthon a templomi ruhát átváltották, majd lementek az állomásra és az országútra sétálni. A lányokkal tartottak az udvarlók is, ha voltak. Addig sétálgattak, amíg be nem futott Pestről az ötös vonat. A nagyobb fiúknak, lányoknak ez jelentette a hétfégi szórakozást.

A templomban a fiataloknak nem volt szabad leülniük. A padok elé kellett állniuk, egyik oldalon a lányok, a másikon a fiúk. Ez utóbbiak legtöbbször ott nézték ki maguknak azt a lányt, akinek udvarolni akartak. A szilveszteri bálba csak úgy mehettek a fiatalok, ha előtte részt vettek az év végi hálaadáson a templomban.

IV. A nagylányok és legények társas élete

A "nagylányságot" vagy a "legénységet" az életkor, az évek száma szabta meg, nem a munkabírási, ügyességi, fizikai fejlettség vagy szellemi képesség. Olyanról is tudnak a faluban, aki egy kicsit "gügye" volt, mégsem maradt le azoknak a társaságához, akikhez észbelileg közelebb állt.

Nem volt olyan szokás-beavatás, felszentelés vagy próba -, amely során befogadták az idősebbek maguk közé a fiúkat, lányokat.

Általában hasonló korúak barátkoztak, legfeljebb egy-két év eltérés volt köztük. A fiatalok nem barátkoztak a falu túlsó végén lakókkal, így a baráti kapcsolatok szintjén is kettévált a falu. A bálokban ez a "szakadás" nem érvényesült.

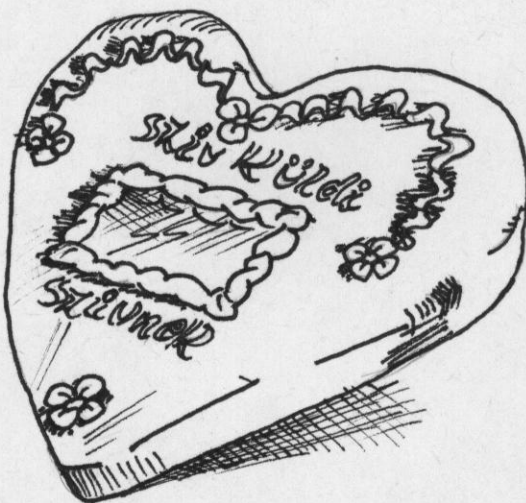
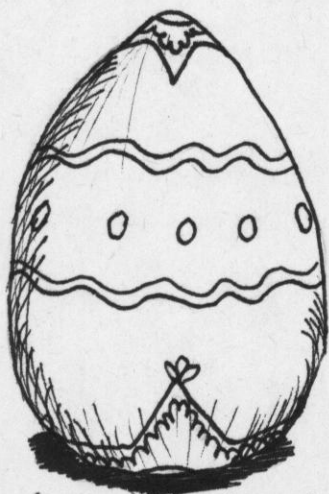
A fiatalok az olvasóköriben találkozhattak, amely ősztől tavaszig tartott.

17-18 éves lányoknak lehetett komoly udvarlójuk, de nem szeretőjük, a szó mai értelmében véve. A lánynak illedelmesen, rendesen kellett viselkednie a legénnyel.

A harmincas évek elején született olyan gyerek, aki a szülők házasságkötése előtt fogant. Az akkori plébános fedőleg mondta nekik, hogy Zamárdiban 82 évig nem jött világra " törvénytelen" gyerek.

A legények meghatározott napokon udvarolhattak: kedden és csütörtökön, szombaton és vasárnap. Télen este 8-9 óráig lehettek együtt - de általában nem kettesben - , nyáron 10 óráig.

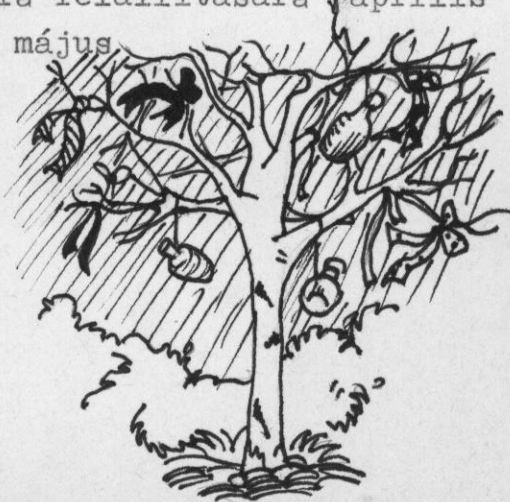
Ha komoly szándékai voltak az udvarlónak, bemehetett a lányos házba. Ilyenkor süteménnyel, borral kínálták meg. Húsvétkor a lány a locsolásért hímes tojást adott a fiúnak, és süteménnyel, itallal kínálta meg. A legény a búcsúból búcsúfiát: tükrös bábszívest hozott a kedvesének.

Karácsonykor is adott ajándékot, amely apróbb figyelmesség lehetett: imakönyv, szaloncukor. /Mikuláskor nem volt szokás egymást megajándékozni, az családon belüli ünnep volt - leginkább csak a szülők tettek a gyerekek cipőjébe, csizmájába édességet./

A lány születésnapján és névnapján virágot és csokoládét kapott az udvarlójától. Ha a fiút vőfélynak hívták lakodalomba, a lány díszszsebkendővel ajándékozta meg.

A legény - barátai segítségével - májusfát állított annak a lánynak, akit szeretett. A fa felállítására április 30-án, éjjel került sor, hogy május elsején, reggel már láthassa a lány. A fát az erdőből hozták, és a lányos ház udvarán állították fel. Színes szalagokkal díszítették, és röviditalos, pálinkás üvegeket raktak rá. Néhány hét múlva került sor a májusfa kitáncolására.

Ilyenkor a lány barátnői süteményt hoztak, a fiúk pedig italt. Harmonika zenéjére táncoltak, szórakoztak.

A májusfaállítás szokása megszűnt a II. világháború után, napjainkban nagy ritkán lehet látni egy-egy felpántlikázott májusfát.

A szerenádozás különösen ősszel, szüret után dívott. A fiú cigánnyal hegedültetett a lány ablaka alatt, ő énekelt.

A fiatalok szórakozási alkalmainak egyik csoportjába a lakodalmak, bálók tartoznak, a másikba a különféle közös munkák összejövetelei. Melyek voltak ezek? A kukorica - és tollfosztás, valamint a kendernyomás. Ilyenkor a lányok mezítláb taposták a kenderet, hogy kijöjjön a paszterja. A fiúk italt hoztak, szórakoztatták a lányokat. Magyar nótákat énekeltek közösen, akárcsak tollfosztáskor vagy kukoricafosztáskor.

Báloztak aratás után - ezt az aratógazda rendezte -, szüretkor, Szilveszterkor és farsang idején. A háború után sportbált is tartottak a faluban. Ezeket a táncos multságokat a fiatalok szervezték, rendezték a község kultúrházában.

A fiatalok kulturális igényeit az olvasókör igyekezett biztosítani. Ez az I. világháború után alakult, Tóth Endre kántortanító kezdeményezésére. Tíz éven keresztül, amíg a ma is működő kultúrház fel nem épült - 1928-ban-, különböző helyeken székelte az olvasókör. Először a Fő utca 41. szám alatt, később a Mohácsi- féle házban /Fő u. 15./, végül a Fő utca 117. számú házban béreltek kiadó szobát. /2 mázsa búza volt a bérleti díj./ Ekkor a gondnoki teendőket a szomszédban lakó Krizsán István látta el. Az olvasókör tulajdonát képező könyvállomány körülbelül 200 darabból állt. /A könyvek eredetére vonatkozóan nincsenek hiteles adatok. /Jókai,- Mikszáth,- Gárdonyi- és Verne- regényekre emlékeznek vissza az idősebbek. Ősztől tavaszig mindennap - szombaton és vasárnap is - lehetett kölcsönözni.

Állandó könyvtárosuk társadalmi munkában szolgálta ki az olvasni szeretőket. Néhány újság is járt az olvasókörieknek, ezeket helyben olvasták.

1928-ban a társadalmi összefogással épült kultúrházba költözött az olvasóköri. Ekkor Hajmási János volt a könyvtáros. A II. világháború zűrzavaros időszakában a könyvek elkallódtak. Az olvasókörirel egy időben dalárda /csak templomi/ is működött, amely az egyházi ünnepekre szorított.

Ha egy lánynak tetszett egy fiú, keresett olyan barátnőt, aki közel lakott "kiszemeltjéhez".

A szülők beleszóltak gyerekeik párválasztásába. Véleményüket, döntésüket elsősorban a vagyoni helyzet határozta meg. Kizáró ok volt a szülők haragos viszonya is. Előfordult - ritkán -, hogy ennek ellenére összekerültek a fiatalok.

Az esküvő idejének közeledtével gyakrabban látogatta a fiú a lányt. A vasárnapi sétán is együtt voltak, majd a lányt hazakísérte a vőlegény.

Ha katonának vitték a fiút, leveleztek egymással a távolra szakadt fiatalok. Régen nem jöhetett haza látogatóba a kaszárnya lakója. Hogy milyen sűrűn váltottak levelet, egyénenként változó volt, mint manapság is.

A katona fiú a barátaival is levelezéssel tartott kapcsolatot. Krizsán Pista bácsi Kaposvárról írogatott Szombathelyre, ahol a barátja teljesítette katonai szolgálatát.

A naplóvezetés nem volt szokásban, legalább is nem tudnak róla, kivéve egyet. Cs. Gyula naplóját idegenek nem látták, de híre ment, s ma is kuriózumként emlegetik a falubeliek.

Emlékkönyvük nem volt még a lányoknak, a II. világháború után jött csak divatba. /A városi polgárkisasszonyok már a század elején vezettek emlékkönyvet/.

Voltak jeles alkalmak, amikor a nagylányok és a legények ajándékot kaptak. Búcsúkor a bérmaszülőktől, keresztszülőktől, karácsonykor a szülőktől, húsvétkor pedig nem csak tőlük, hanem a rokonoktól is. A zamárdiak számára a - környező nagyobb községbeli: endrédi, tabi, siófoki, lellei - vásár jelentős eseménynek számított. /A tavaszi és az őszi endrédi vásár napján a tanítás is szünetelt./ A lányok és legények ilyen alkalmakkor mindig hasznos ajándékot kaptak. A hasznosság szempontja általában érvényesült az ajándékozások alkalmával, kivéve talán a búcsút.

Az ötvenes évek végétől a ballagó általános iskolások is kapnak ajándékot, rokonoktól, s leginkább luxuscikkeket.

A jegyesség előtt álló fiatalokat hívták és hívják lakodalomba, de keresztelőre nem. A névadó nem volt szokásban, ma sem jellemző, csak a templomi keresztelő.

Régebben sem, ma sem mennek a fiatalok párosan vagy csoportosan kirándulni.

A lány korábbi - hoppon maradt - udvarlója legföljebb annyiban állt bosszút, hogy igyekezett minél előbb megőszülni. Ez fordítva is fennállt /de sokszor elhamarkodott, sikertelen házasságot eredményezett/.

A szülők régebben nem engedték meg a házasság előtt álló fiatalok együttélését. Nem hogy egy szobában /ágyban/ nem alhattak, de még egy fedél alatt sem. Ha az udvarló más - távolibb - községből, telepről való volt, s nem tudott hazamenni, a lány rokonainál, ismerőseinél kapott szállást.

Előfordult, hogy a fiatalok útjai az eljegyzés előtt szétváltak. Ez régen általában a vagyoni meg nem egyezés miatt következett be. A rokonok, ismerősök tudomásul vették, nem tettek ellene semmit, bár megtárgyalták az esetet.

A lányokat régebben is érdekelte, ki és milyen lesz a jövendőbelijük. Szilveszterkor élmot öntöttek, Luca napján a vánkosuk alá tettek fiúneveket. Az utoljára maradt cédulán a jövendőbeli neve állt.

Ha egy lány 22-23 éves koráig nem ment férjhez, öreglánynak számított. A fiúnak 25-26 éves koráig "kellett" meg-nősülnie. Ha leszerelése után 2-3 éven belül nem házasodott meg, öreglegénynek mondták. Ezeket a "megöregedett" fiatalokat korábbi közösségük nem zárta ki. Addig járhattak oda, amíg ők maguk nem érezték úgy, hogy nem oda-valók. Előfordult, hogy a már öreglegénynek minősült férfi mégis rászánta magát a nősülésre. Egy ilyen esetre ma is jól emlékeznek az idősebbek, annál is inkább, mert szóláshasonlat lett belőle...

H. Kondrád - egy szociális otthonban ma is élő bácsi - erősen öreglegénynek számított, amikor nagy szerelemre lobbant egy lány iránt. Társaságban elmesélte, miként udvarol ő a kis cselédlánynak, akit feleségül is kért: "Mondtam neki, most már úgylis a menyasszonyom, adhatna egy kis pusztit... De nem mert. Nagyon szömérmertes..." Ma is használják szégyenlős emberre az azóta szóláshasonlattá vált mondást: "Szömérmertes, mint a Kondrád menyasszonya."

Adatközlők:

1. Fehér Jánosné	79 éves	Fő u. 27.
2. Friesz Kázmér	58 éves	Dobó I. u. 8.
3. Hosszú Gyuláné	64 éves	Dobó I. u. 29.
4. Kertész Ferencné	67 éves	Arany J. u. 10.
5. Kiss Jenő	57 éves	István u. 11.
6. Krizsán István	78 éves	Fő u. 118.
7. Novák András	59 éves	Fő u. 103.
8. Prigli Gyuláné	66 éves	Fő u. 129.
9. Rezi Gyuláné	59 éves	Fő u. 56.
10. Újvári István	62 éves	Nagyváradi u. 18.
11. Vörös Gyula	79 éves	Fő u. 21.
12. Zoltán Jenő	66 éves	Jókai u. 9.

Az adatközlők mind zamárdi lakosok és római katolikusok.

Felhasznált irodalom:

1. Megélhetési lehetőségek Zamárdiban a két világháború között
/Szakköri dolgozat - 1986./
2. Most van az ideje...
/Szakköri dolgozat - 1984./
3. Néprajzi összefüggések községünkben és környezetében
/Szakköri dolgozat - 1979./
4. Zamárdiban éltem... és élek
/Szakköri dolgozat - 1981./

A gyűjtést a szakkör tagjai végezték:

Bem Judit
Bertalan Andrea
Csákovics Lajos
Friesz Zsanett
Göndöcs Valéria
Kertész Szilvia
Kertész Zita
Lázár Mónika
Mészáros Annamária
Mészáros Ágnes
Nagy Ágota
Németh Erika
Petró László
Puller Krisztina
Püspöki Beatrix
Sipos Mónika
Szabados Mónika
Szabó Györgyi
Szabó Katalin
Szépe Mónika
Vörös Gyula

A rajzokat Csákovics Lajos készítette.

A bevezetőt írta, és a gyűjtött anyag rendszerezését segítette: Benné dr. Schneider Mária szakkörvezető

Tartalom:

I. A legkisebbek játéka	2. oldal
II. A 6-12 évesek közössége	11. oldal
III. Az iskolából kikerültek időtöltése	18. oldal
IV. A nagylányok és legények társas élete	24. oldal